

הרב מישאל רובין

העברית – לשון הקודש

מבוא

הגמרא (סוטה ל"ו, ע"ב) מספרת לנו שאחד הכללים בחוקה של מצרים היה שכל מי שרצה לשלוט על האומה המצרית היה צריך להכיר על בוריים שבעים לשונות. ולכן, ברגע שפרעה מחליט למנות את יוסף למשנה למלך האמפריה המצרית, הוא בוחר אותו בידיעותיו בבעים הלשוניות. יוסף הצדיק עובר את המבחן בהצלחה ועונה לפרעה בכל אחת משאלותיו בשפה שהשתמש מלך מצרים. לבסוף, כשיוסף התחיל לדבר אתו בלשון הקודש, פרעה אינו יודע ואינו מבין את דברי יוסף, הוא מבקש מיוסף ללמדו שפה זו, ויוסף נרתם למשימה ללא הצלחה, עד שבסופו של דבר פרעה משביע אותו לא לגלות לאף אחד את הסוד הנורא, שאיננו יודע לשון הקודש, ויוסף אכן נשבע.

מאמר חז"ל תמוה זה פותח לנו אשנב חדש בהבנת המושג לשון הקודש. הרי אם פרעה היה כה כשרוני וכבר ידע לשוחח עם בן שיחו בכל אחד משבעים הלשוניות, איך איננו מסוגל לקלוט וללמוד את לשון הקודש? הכשרון בשפות משמעותו אפשרות להתבטא בארץ אחרת ולמצוא את מבוקשו על ידי השפה בכל מקום ותנאי, זה מצריך כשרון "לבלוע" כמות עצומה של מילים ואפשרות ליצור משפטים ולהשתמש באוצר המילים שנרכש.

אמנם אפשר להבין באופן עמוק יותר את הדברים. צורות הביטוי בהן משתמש האדם מגלות בעצם את אישיותו ופנימיותו. לכל אורך חייו, האדם, בלי משים, עסוק "בתרגום". מתרגם הוא, בביטויים חיצוניים מה שמתרחש עמוק בפנימיותו, וכך במידה גדולה יותר, במידה לאומית כל הביטויים המיוחדים לשפה מסויימת אינה אלא הוצאה החוצה של התת הכרה הלאומי. לכן הבנה אמיתית של השפה היא אפשרות לתרגם ולנתח בכיוון הפוך את המילים והביטויים, ולמצוא דרכם נתוני אישיות, עד חזרה למקור, הן בפרט והן בכלל.

אנו מדברים לשון הקודש, שפה הטומנת בחובה, למי שמבין פנימיות העניין קדושה, כי דרך הלשון חוזרים תמיד למקור ולא נשארים בהיבט החיצוני! לכן רק עם ישראל המקושר בקשר בל ינתק למקורו של עולם, מסוגל לדבר ולהבין את לשון הקודש המקושרת אף היא למאורעות היסטוריים עד בריאת העולם. (לשון הקודש – "לשון" כאבר פנימי של גוף האדם, לעומת "שפה" מן השפה ולחוץ, שפני השפה – לחוץ!) אפשר אם כן, שבן אדם ידבר באופן טכני עברית, אמנם אינו משוחח לשון הקודש, הכל תלוי בתוכן הדברים הנאמרים ובאיזו מידה הם מחוברים למקור הקודש.

א. למה נקראת העברית לשון קודש?

שיטת הרמב"ם

שנו בשם רבי מאיר: "כל הדר בארץ ישראל וקורא קריאת שמע שחרית וערבית ומדבר בלשון הקודש מובטח לו שהוא בן העולם הבא" (ירושלמי שבת פ"א, ה"ג). חכמינו ז"ל

התייחסו בכובד ראש. לכוח הדיבור עד שהגדירו את האדם הנבדל מן הבהמה בתור "מדבר". הם גם נתנו חשיבות מיוחדת לשפה העברית הנקראת בפי כל לשון הקודש. הרמב"ם בספרו "מורה נבוכים" (ח"ג, פ"ח) מסביר למה נקראת השפה העברית בשם לשון הקודש. לדעתו, אוצר המילים נועד לשמש עם החי חיי קדושה וטהרה, לפיכך לא נמצא בה לדעתו מונחים ומושגים למאווים בזויים ושפלים.

"ולי – כותב הרמב"ם – יש טעם במה שנקרא לשוננו זו לשון הקודש, ולא תחשוב שזו התפארות מצידנו או טעות, אלא זה **אמת**, מפני שזה הלשון הקודש לא הונח בה שם כלל לכלי המשגל ולא לעצם הפעולה הגורמת ההולדה... אלו הדברים כולם לא הונח להם ביטוי ראשון – מקורי כלל בלשון העברי אלא ידברו בהם בשמות מושאלים וברמיזות".

שיטת הרמב"ן

הרמב"ן יצא נגד דברי הרמב"ם ומנמק שקראוה לשון הקודש מפני שהיא שפת ספרי קודש, לשון התורה והנבואה, וכשם שגוף המקרא נערץ בעם ישראל ככתבי הקודש כך נתקדש גם הלבוש של הפסוקים והמקראות ללשון הקודש. בפירושו לתורה (שמות פרק ל' פס"ג) כותב הרמב"ן: "...והנה הוא הלשון שהקדוש ברוך הוא יתעלה שמו מדבר בו עם נביאיו ועם עדתו, ובו נקרא בשמותיו הקדושים, ובו ברא עולמו וקרא שמות שמים וארץ וכל אשר בו, ומלאכיו וצבאיו לכולם שמות יקרא מיכאל וגבריאל בלשון ההוא, ובו קרא שמות לקדושים אשר בארץ אברהם ויצחק" וכי'.

שיטת המהר"ל

גם דעתו של המהר"ל מפראג שונה מנימוקו של הרמב"ם. לדעת המהר"ל העובדה שהעברית היא לשון נקיה, אינה הסיבה לקריאתה לשון קודש כדעת הרמב"ם, אלא העברית היא קדושה לכשעצמה ולפיכך היא נקיה. גם טעמו של הרמב"ן שנקראת לשון הקודש מפני שהיא הלשון של התורה הקדושה אינו נראה בעיניו, אלא שוב, להיפך, מפני שהעברית קדושה מקדמותה לכן נבחרה להיות לשון של פסוקי התורה והנביאים. לפי תפיסתו למדים אנו שהשפה אינה מכשיר לקדושה או כעין מפתח לדברים שבקדושה אלא יש בה סגולה וערך רוחני לכשעצמו, עם קדושה עצמית שאינה תלויה בשום גורם חיצוני אפילו נשגב. ("ניתבות עולם" ח"ב, עמ' כט).

המהר"ל מדגיש גם נקודה נוספת והיא שהלשון מביאה את העם להיות גוף אחדותי, ולכן כל אומה ששכחה לשונה, איבדה את ייחודה הלאומי. מתוך הנחה זו של חשיבות השפה, לא רק במובן הפרטי אלא גם במובן הכללי, הוא דורש להנחיל את השפה לדור הבא, וכך הוא כותב: "אמת ואמונה כי מצווה גדולה שירגיל אדם בנו ללמדו לשון הקודש כמו שעשו קדמונינו ז"ל".

שיטת הרמ"א

גם בספרות ההלכתית אנו מוצאים התייחסות לנקודה זו. הרמ"א נוקט שלשון הקודש אינה רק מכשיר להבנת התורה אלא היא בעלת קדושה עצמית. בספרו "דרכי משה" על הטור הוא מברר את טעם ההיתר שכתב ב"שולחן ערוך" (סימן ש"ז סעיף ט"ז), כי "הא דאסור לקרות בשבת בשיחות חולין ובסיפורי המלחמה היינו דווקא אם כתובים בלעז, אבל בלשון הקודש שרי... וכן נהגו להקל", והטעם: "אבל אם כתובים בלשון הקודש מותר לקרות בהם דהלשון בעצמו יש בו קדושה ולומד ממנו דברי תורה" ("דרכי משה" סימן ש"ז).

שיטת ה"טורי זהב"

אכן ה"טורי זהב" במקום חולק על הרמ"א מפני שלדעתו הלשון עצמה אין בה קדושה, ומביא ראייה מגמרא (שבת דף מ, ע"א) שאפילו במרחץ מותר לאמר דברים של חול בלשון הקודש. אמנם נראה מכמה גדולי ישראל שאף דאין איסור לדבר דברי חול בלשון הקודש בכל זאת לא איבדה הלשון קדושתה העצמית (וכן היא דעת ה"מגן אברהם" במקום).

שיטת רבי יעקב עמדין

גם רבי יעקב עמדין שהקדיש פרק מיוחד למעלתה של לשון הקודש, משתדל להוכיח שהעברית אינה רק מפתח להבנת הספרים הקדושים אלא יש בה קדושה עצמית והוא כותב (י"מגדל עוז" פרק עליית הלשון): "עוד אמרו חז"ל, 'הדר בארץ ישראל ואוכל חולין בטהרה ומדבר לשון הקודש מובטח לו שהוא בן העולם הבא'. הרי על כורחו לומר שיש בה קדושה עצמאית ודאי".

שיטת הרמח"ל

הרמח"ל בהקדמתו לחלק השני של ספרו "לשון למודים", כותב: "הבחינה השנייה המורה גדולת לשון הקודש היא רוחניותו ומקורו, כי דבריו מלבד היותם רומזים על הדבר הנרצה בהם, הנה תחתיהם יעמדו סודות עליונים לאין קץ, מה שלא נמצא בשאר הלשונות... ואולם דע כי בזה נבחן יקר לשוננו, כאשר אין שמותיו ומלותיו מורים ענינים מצד הסכמה כאשר הלשונות אך יורו על מהות העניינים ועצמותם באמת... ומבחינת האותיות עצמן תתבאר לנו קדושת מקורו ורוחניותו – כי שאר האותיות של לשונות העמים כולן הנה הן מורות את אשר מורות בהסכמת אנשי אומתן ואין לצורתן טעם עיקר... כי לא נקרא לשון הקדוש אבל לשון הקודש וזה כי עיקר הוראת מילותיו באמת היא להורות הקדושה".

ב. חשיבות לימוד השפה

הרמב"ם (בפירושו למסכת אבות פ"ב משנה א') חושב את לימוד העברית למצווה כשאר המצוות. על המשנה "והוי זהיר במצוה קלה כבחמורה" כותב הרמב"ם: "מצוה קלה, מצוה שיחשוב בה שהיא קלה, כשמחת הרגל ולימוד לשון הקודש, כמצוה שהתבאר לך חומריתה שהיא גדולה כמילה וציצית ושחיטת הפסח".

בעצם לימוד לשון הקודש אינה מצוה קלה ממש אלא היא נחשבת בעיני בני האדם לקלה! הרמב"ם דימה מצוות לימוד השפה לשמחת הרגל שהיא מפורשת בתורה. כנראה שהרמב"ם למד דין זה מדברי הספרי (פרשת עקב): "ולמדתם אותם את בניכם לדבר בם, מכאן אמרו כשהתינוק מתחיל לדבר, אביו מדבר עמו לשון הקודש ומלמדו תורה, וכל שאינו מדבר עמו לשון הקודש ואינו מלמדו תורה, ראוי לו כאילו קוברו שנאמר ולמדתם אותם את בניכם למען ירבו ימיכם וימי בניכם, ואם לא, יתקצרו ימיכם כי מכלל הן אתה שומע לאו".

בהבנת מאמר חז"ל זה יש להתעכב ולהתעמק בביטוי החרף "ואם אין האב מדבר עם בנו בלשון הקודש ראוי לו כאילו קוברו" שמעתי ממו"ר הרב שלמה וולבה שליט"א שהסביר את העניין כך: כל אדם על מנת לבנות את אישיותו חייב להתקדם שלב אחר שלב, מדרגה אחר מדרגה, בכל שלב בחייו הוא חייב להוציא את כוחותיו אל הפועל ולהגיע לשלימות בשלב שנמצא בו באותו פרק זמן. אם אדם לא מנצל את אותו שלב ומדלג עליו

כאילו הוא קובר כוחות נפשו הראויים להופיע באותו זמן, כי את השלב הזה הוא לא יוכל להשלים לעולם, ואפילו אם משלים לאחר זמן, את אותה משימה עצמה, הוא "פספס" את הזמן המתאים בדיוק לקניינים הנפשיים הספציפיים.

בעל ה"תורה תמימה" ר' ברוך הלוי אפשטיין הפליג מאוד בשבחים על סגולות לשון הקודש, הוא חיבר חיבור מיוחד לבירור ערך השפה וקראו "שפה לנאמנים". בפרק הראשון שם הוא בא להוכיח כי: "ידיעת לשון הקודש הוא יסוד ובסיס לדת ישראל ולימודה – חובה ומצווה ככל המצוות שבתורה ופליאה על הפוסקים שהשמיטו דין מצווה זו".

בהמשך דבריו הוא כותב: "וזאת תורת העולה מדברינו: מי האיש אשר ידיו וליבו אמונה ורוחו ונפשו נתונים אמונים לעמו, לדתו ולשפתו ורוצה לבנות בית נאמן בישראל – ישתדל להרגיל את בניו ובנותיו עודם על שדי אמם להגות ולבטא עברית, ואחרי כן יטע על ליבם רגשי אמונה טהורה כפי שהורונו חז"ל בעל הנסיון".

תיאור מרגש על התחלת לימוד התורה לילדי ישראל מובא בספר "הרוקח": "כמעט ידע התינוק לבטא בשפתו איזו מילים החלו אבותיו ללמדו תורה, ובחג השבועות בבוקר חג מתן תורה היה הילד מתחיל ללמוד את לשון העברית. אז פרשו טלית על ראש הנער שלא יראה דבר טמא, והוליכו אותו לבית הכנסת שם קראו לפניו את האלף-בית בסדר ישר והפוך, ושכרו היה עוגת דבש וביצה אשר פסוקי כתבי קודש כתובים עליהם".

ג. מסגולותיה של לשון הקודש

בעל ה"תורה תמימה" מראה בפרק שני של ספרו "שפה לנאמנים" שרק בעברית אפשר להבין את התורה לאשורה. כי כל תרגום אין ביכולתו למסור את מלוא התוכן שבמקור. חכמי ישראל ראו בכל תרגום גם כעין סילוף מהותה המקורית של התורה, לכן התייחסו לתרגום הראשון של התורה ליוונית כמקור לגילוי פנים בתורה שלא כהלכה. ביטוי חריף להתנגדותם לתרגום התורה מופיע במסכת סופרים (פרק א', ה"ז): "והיה היום קשה לישראל כיום שנעשה העגל שלא היתה יכולה התורה לתרגם כל צרכה". להבנת מהות ההשוואה של חז"ל, אפשר להסביר, שכשם שבעגל עם ישראל התכוון לעבודת ה' (על פי דברי הכוזרי מאמר ב') אבל באמת הפולחן היה פסול, כך כל תרגום המתיימר לעזור בהבנת התורה ולקרוב הקורא לבורא, פסול מעיקרו.

מן הראוי להזכיר כאן את דברי ה"חתם סופר" (דרשות ח"א, עמ' ק"א) שמנמק את ההכרח ללימוד התורה בלשון הקודש, היות וכל התורה שבעל פה מושתת על הבנת פסוקי התורה ועל דיוקם בנוסף למידות שהתורה נדרשת בהן. לימוד בלועזית איננו מאפשר כלל הבנה עמוקה ומדוייקת של יסודות התורה שבכתב.

יתרה מזאת, ישנם פסוקים שתרגומם אינו מסוגל לבטא את הכוונות של התורה, איך יבין הקורא בהעתקת הפסוק: "לזאת יקרא אישה כי מאיש לוקחה" או "על כן קרא שמה חוה כי היא היתה אם כל חי", וכן על נתינת השמות לשבטים, וכן הרבה דוגמאות מפסוקי התנ"ך כולו אשר הקורא אותם בהעתקה לשפה אחרת לא יכול כלל להביןם על בוריים.

הרמח"ל מונה בספרו "לשון למודים" סגולות לשון הקודש ובעצם מסכם שיטה מסודרת על חשיבות לימוד השפה וחשיבות לימוד התורה בלשון הקודש. הבחינה הראשונה שמנה הרמח"ל היא קדמות הלשון העברית: "כי מצאנו מעת נברא העולם עד דור הפלגה, לא נמצא לשון אחר אלא לשון הקודש לבדו, כל לשון יקרא על אומה מן

האומות: לשון יווני, פרסי וכו' ולשון הקודש לא הוחס אל כל האומה, אבל זה שמו אשר יקראו לשון הקודש וזה לדעתי יען היותו קדום לכל אומה". נקודה נוספת שמוסיף הרמח"ל בחיבורו היא, שלא מצאנו שם עצמי לבורא אלא בלשון הקודש (שם הויה), וכל השמות והתרגומים השונים של האומות לשם ה' אינם שמו האמיתי.

ד. לשון הקודש – שמירה בגלות ומפתח לגאולה

לשון הקודש מלווה את עם ישראל מתחילת היותו לעם, היא המפתח לכל אוצרות הרוח של עם ישראל, קשר בל ינתק נשזר בין העם לשפתו המקודשת. במדרש מצינו (ילקוט שמעוני, לך לך, ס"ח) רשימת ניסים שהקב"ה עשה עם אברהם אבינו. מתואר שם הנס הראשון שאירע לאברהם: "כשנולד אברהם בקשו כל גדולי מלכות להרגו, ונחבא י"ג שנה שלא ראה את השמש והירח ולאחר מכן יצא מדבר בלשון הקודש ומואס באלילים". על הכתוב (בראשית י"ד): "ויגד לאברהם העברי" אמרו חז"ל במדרש (רבה פרק מ"ב) "שהוא מעבר הנהר, והיה משיח בלשון עברי". וכן מברר החכם למלך כוזר (מאמר ב', פיסקא ס"ח): "וכבר היה אברהם מדבר ארמית באור כשדים, שארמית היא לשון כשדים, והיתה לו העברית לשון מיוחדת לשון הקודש, וארמית לשון חולי".

חז"ל הדגישו ביחוד את הנאמנות של בני ישראל במצרים לדיבור העברי של האבות, ולשון עמם הציל אותם מן ההתבוללות בארץ נכר, עד כדי שחכמים התבטאו שבשביל ארבעה דברים נגאלו ישראל ממצרים ואחד מהם שלא שינו את לשונם. ובלשון המדרש תנא דבי אליהו (חלק א', פרק כ"ד) נאמר: "מצוה אחת היתה בידם והיתה נוחה לפני הקב"ה יותר ממאה מצוות, ומהי המצוה שהיתה בידם? שעשו כולם אגודה אחת וכתרו ברית לגמול חסד זה עם זה... ושלא להניח לשון בית יעקב ושלא ילכו וילמדו לשון מצרים".

ובכן גם גאולת מצרים עומדת בסימן השפה, ומצאנו ביטוי נדיר במכילתא דרשב"י (שמות א') על הפסוק: "ואהרון אחיך נביאך": "אתה דבר בלשון הקודש כמלאך, ואהרן אחיך ידבר עם פרעה בלשון מצרי".

ברור שחז"ל מלמדים אותנו כאן יסוד גדול, שישנו קשר עמוק בין עם ישראל לשפתו, וקיים גם קשר בין גאולת העם לבין הלשון. מלבד הרצף בדיבור העברי, בגלויות השונות, לעם מפוזר ומפורד בכל קצוות תבל, ישנה גם תקווה לגאולה העתידה המקושרת קשרים הדוקים בשפה העברית.

השעה הקשה ביותר ללשון הקודש הייתה התקופה בה קמו מתוך עם ישראל מתנגדים לשפה. בעקרונות של תנועת ההשכלה, ואחר כך ברפורמה, נמצא יסוד לעקירת העברית מתוך עמנו, מתוך התעלמות מהרצף ההיסטורי מתקופת אברהם אבינו דרך יציאת מצרים וקבלת התורה בהר סיני עד גלות בית שני (בה לקחו הגולים עימם לכל מקומות נדודיהם מלבד מקל הנדודים את הציווי להנחיל את השפה לבניהם).

בספרות התורנית, רוב גדולי ישראל חיברו את ספריהם בלשון הקודש. בתקופת התנאים, האמוראים, הגאונים, הראשונים ברוב מקצועות התורה, בהלכה, בפירושים השונים על המקרא בהסברים ופרשנות על השי"ס והמדרשים! אמנם הרמב"ם כתב ספרים בערבית, אולם לאחר זמן הוא בעצמו עמד על הסכנה לקיום העם בנייתו משפתו הלאומית, ומאוד הצטער על שלא כתב את ספריו בלשון הקודש, למרות שמטרת כתיבתו בערבית הייתה רצון להיטיב עם כלל ישראל ולפרסם ספרים בלשון מובנת לכולם. הרמב"ם (בהקדמת ר' יוסף אבן איוב לתרגום "ספר המצוות") כותב לאחד שמבקש ממנו

רשות לתרגם את ספרו "משנה תורה" לערבית: "אני מבקש עתה להחזיר פירוש המשנה וספר המצוות ללשון הקודש וכל שכן שאחזיר זה החיבור ללשון ערב! אל תבקש זה ממני כלל".

ובאיגרת לחכמי לונדון מסביר: "ואתם שאלתם, שאעתיקו לכם בלשון הקודש, מי יתנני כירחי קדם לעשות שאלתכם בזה הספר ובשאר ספרים שחברתי בלשון קצר אשר הקציר שמשני... ושמחה גדולה היתה לי בזה להוציא יקר מזולל ולהשיב גולה לבעלים".

המגמות של ההשכלה היו להעביר את היהודים על תרבותם ועל לשונם ולמחוק כל זכר לאומי של העבר המפואר של עם ישראל. רוח ההשכלה התפשטה באירופה המערבית ונשמעה הדרישה לבטל את התפילות בעברית ולהמירן בצרפתית או גרמנית. הפליגו המשכילים באומרים: "שאיין השפה קדושה לנו אלא התפילה ואם נתפלל בגרמנית תוקדש גם היא! השפה הזאת (העברית) איין בה עוד רוח חיים, הגיע המועד להרחיקה מגבול דתנו. גדולי ישראל נלחמו מלחמת חורמה נגד ההשכלה והשפעתה, הם הבינו היטב שהדרך החדשה סלולה לקראת התבוללות עם ישראל וטמיעתו בין האומות. איין ספק שרבני הדור עמדו על מהות הסכנות של התנועה הרפורמית. היה ברור להם שהמטרות של המשכילים אינם הבנה טובה יותר של התפילות ולא העמקה בכוונות של המתפללים אלא המרת הלשון בתפילה היא חוליה אחת משיטה שלימה: ניתוק גמור מההיסטוריה המפוארת של עם ישראל ממילא תיווצר יהדות נטולה לגמרי מכל ייחוד לאומי, לא ארץ מיוחדת, גם לא שפה, שער להתבוללות מוחלטת, בתחילה ישכחו עם ישראל את לשון הקודש ולאחר מכן ישכחו את תורת ישראל.

הרבנים שהתנגדו לשינוי בתפילה הורו בצורה חד משמעית שאין לערוך שום שינוי מהנוסח המקובל. ואף על פי שמובא בשו"ע שמוותר להתפלל בכל לשון, הם הסבירו שבתקופה האחרונה תפילה בעברית הינה יסוד "חוק ולא יעבור" ואסור לשנות ממטבע התפילות שקבעו לנו אנשי הכנסת הגדולה ונתקדשה בהרבה דורות. אחד מגדולי הדורות שהתנגד בחריפות נגד כוונות הרפורמה היה ה"חתם סופר". הוא עמד על הנקודה האמיתית שברפורמה. בשו"ת חו"מ קצ"ג הוא כתב, בין היתר: "איין לנו להתפלל כי אם בלשון הקודש דווקא, ומה שרוצים להתפלל בלעז (גם כי תפילה נאמרה בכל לשון) כשם שרוצים להשכיח זכרון ירושלים כן רוצים להשכיח לשון הקודש מישראל **פן יגאלו** בזכות שלא שינוי לשונם".

על פי דברי ה"חתם סופר" רואים ברור שקיים קשר הדוק בין גאולת ישראל לשפתו הלאומית, אפשר אולי לומר שהעובדה שעם ישראל בגלות שמר על שפתו והמשיך ללמד את הדור הצעיר, דור אחרי דור, לשון הקודש, הוא נס ממש!

גם רבי צבי חיות בספרו "מנחת קנאות" יוצא נגד אלו המנסים לעקור את לשון הקודש מעמנו, הוא מותח עליהם ביקורת חריפה בדברים הבאים: "עוד הרבו לפשוע בהתנהגותם זאת להתפלל בלשון אשכנז שמנתקים הקשר האמיץ אשר בין כל בני ישראל המפוזרים בכל אפסי ארץ, אשר עדיין אחוזים וצמודים זה לזה באמצעות שפה עברית המובנת להם על ידי שמתפללים ועתה יבואו זדים הללו לשדוד גם תכשיט זה מאתנו! למען לא ישאר אצלנו שום דבר אשר יוכל להעיד על גודל קדושת עמנו".

השפה היא הקשר בין חלקי כל העם והיא בעצם המפתח לקיום עם ישראל בגלות, כמו כן מתאר רבי שמואל לנדא (בנו של ה"נודע ביהודה") בספרו "אהבת ציון" (דרשה י"ב), שכל אומות העולם שואלים על עם ישראל, איך עם זה ממשיך להתקיים למרות שהוא מפוזר ומפורד בין העמים, למרות הרדיפות והצרות הרבות שעברו בכל מקום מגוריהם

והוא עונה "שקיום האומה הישראלית הוא על אשר החזיקו גם בגלותם את לשון הקודש, מה שלא עשו שאר האומות, וכאשר נכבשו תחת ממשלת אומה אחרת אחזו בלשון האומה השולטת ולבסוף התבוללו".

ה. לשון הקודש בתחייתנו הלאומית

עם חזרת עם ישראל לארצו ולנחלתו, חוזרת גם השפה למקומה הראוי לה, ארץ ישראל! כדברי רבי יהונתן איבשיץ ("יערות דבש", ח"א, ברכת רפאינו): "כי לשון הקודש הוא עץ חיים וממקום קדוש יבוא והוא לשון המיוחד לארץ ישראל, לשון הקודש – ארץ קודש" התחייה הלאומית מלווה בתחיית השפה. טענת המשכילים שמדובר על שפה מתה מתגלה כנבואת שקר. השפה הופכת לכלי מחזיק ברכה לאלפי יהודים השבים לנחלת אבותם, היא גם מהווה יסוד משותף לפליטים המגיעים מכל קצוות תבל, כל אחד עם תרבותו ומנהגיו – גאולת מצרים עמדה בסימן לשון הקודש (לא שינו את לשונם!) גם הפעם הגאולה עומדת בסימן החזרת עטרה ליושנה בתחום השנה.

רבי יונתן איבשיץ ("יערות דבש", ח"ב, דרוש ל"ז באדר) כותב דברים מפורשים על העובדה שלשון הקודש מקרבת ישועה וזה לשונו: "הביטו נא וראו, כמה גדולה מעלת לשון הקודש והיא מקרבת את הישועה והגאולה".

אכן, עוד זמן רב לפני תחילת חזרת עם ישראל לארצו יצא הרב יהודה אלקלעי בקריאה להחיות את לשון הקודש ("מנחת יהודה", סימן כ"ז): "והנה באמת ובאמונה, כי הדבר הזה הכרח גדול הוא אצלנו לקבץ פזורינו מארבע כנפות הארץ להיות באגודה אחת, כי בעוונותינו מפוזרים ומפורדים מאוד איש מאחיו – כי לכל מדינה ומדינה יש להם כתב ולשון מיוחד ומנהג מיוחד, מה שמפריד הקיבוץ ומעכב הגאולה, אם יעשה ה' אתנו ככל נפלאותיו ויקבץ פזורינו מארבע כנפות הארץ לארצנו לא נוכל לדבר איש אל רעהו, הקיבוץ הנפרד לא יצליח ואם יאמר האומר שה' ישלח מלאכו וילמד אותנו בשבעים לשונות – שקר ענה, כי אין זה מדרך נס, ועל פי הטבע כמעט שהוא דבר נמנע ובטל שלשונו הקדושה תשוב למכונה אבל כיוון שיעד הנביא יואל (פרק ג', א): "והיה אחרי כן אשפוך את רוחי על כל בשר ונבאו בניכם ובנותיכם". ויעד הנביא, כי הבנים והבנות ינבאו ויבינו לדבר לשון צחה ובשפה ברורה ונעימה, לכן אין להתייאש, כי אם להשתדל ברב עוז להקים את לשונו... ויגעת ומצאת תאמין".

זכינו בדור שלנו למה שלא זכו אבותינו במשך כל שנות הגלות הקשה. בצורה נפלאה מתאר הרב מאיר בר-אילן את הזכות שענינו רואות עין בעין בשוב ה' את שיבת ציון! "הלשון" – הוא כותב – "שבה נתנה תורתנו, בה חזו חוזינו ובה אנו שופכים שיח לפני צורנו-יוצרנו, נעשתה ללשון חיים, לשפת דיבור ובה, ועל ידה הולכת ומתהווה הווייתנו הפרטית, הציבורית, הרוחנית והמדינית. הקטנים משחקים בה והגדולים משתמשים בה. ואותן כ"ב אותיות הקדושות לנו מהוות יסוד ומדע לכל מה שאנו הוגים ומביעים... הגדילו מהם בעלי הנסתר לחפש ולחקור את סודות האותיות ועמקי המילים של האלף-בית וכל המצורף ממנו, ועלה בידם לבנות היכלי רעיונות גבוהים ונשגבים, שאי אפשר היה להמציאם על ידי לשון אחרת ושפה זרה".

"לא לשוא נלחמו שומרי התורה ומקימי היהדות הנאמנות בדורות שעברו נגד אלה שביקשו יהדות מתורגמת, גדולי ישראל חדרו לדעת והשכילו לקבוע שהלשון וביחוד אצלינו שיש לה מקור של קדושה עליונה, מהווה חלק של התוך ואם היא נטולה מן החיים

ואף בלימוד ותפילה **פגומה כביכול התורה** הנלמדת בלשון זרה ו**פסולה התפילה** היוצאת מן הפה בלשון נכרי". (דברים של הרב מאיר בראילין מובאים בספרו המקיף על לשון הקודש (שהיה לי לעזר רב באיסוף החומר למאמר הנוכחי) של די"ר פדרבוש, עמ' 324).

אפשר להגדיר את קיומו של העם היהודי כפלא, אבל תחיית לשון הקודש היא פלא פלאים. אמנם שפתנו נחשבה למתה שלא בצדק כי בבתי כנסיות, ובבתי מדרשות ובעטיים של גדולי האומה, לשון הקודש בכל התקופות הייתה חיה וקיימת, אבל כעת אנו עדים לנס נוסף, השפה מתפשטת לכלל הציבור היושב בציון וחוזרת לתפוס את המקום הראוי לה!

הרב קוק במכתב למגיני השפה משבח את האנשים העוסקים במלאכת הקודש של חידוש השפה, מעודד אותם ומרומם את רוחם, וכך כותב: (נדפס בחוברת "גדודינו", שנת תרפ"ח):

"גדוד יקר מגיני האומה! עוסקים אתם במסירות לב נאמנה בחלק החשוב של החזרת עטרת ישראל ליושנה – שפת קודשנו שנשתכחה מפיות רבבותינו, הנכם הולכים ועמלים להשיבה בפי גדולינו וקטנינו. יישר כוחכם ותחזקנה ידיכם **בעבודת הקודש הזאת**, של השבת שפת קודשנו **בציבור החי**, השקולה כשיבת ארץ ישראל הקבועה לחיי עולם". (כנראה שמרן הרב קוק ראה בספרי (האזינו ל"ב, מ"ג): "כל הדר בארץ ישראל ומדבר בלשון הקודש מובטח לו שהוא בן העולם הבא" נקודת השוואת בין דיבור בעברית לבין ישיבה בארץ). גם כלפי הציבור הלמדני הוא שאף להחיות השפה בתחום התורני: "הנשמה הלאומית מפעמת בלבבות בני תורה טהורי לב, והיא מכרחת אותנו להחיות את שפתנו **יחד עם תחיית עמנו וארצנו**" (אגרות א', עמ' שכ"ה).

1. סיכום

עם ישראל קשור מתחילת תולדותיו לשפתו המקודשת, מתוך הכרה (או תת-הכרה) לאומית. היה ברור שהנחלת השפה לדור הבא היא אחת המפתחות המאפשרים רציפות רוחנית לעם ישראל. למרות הגלויות, למרות ההשפעות התרבותיות השונות נשאר קשר פלאי עז, בלתי מובן לפעמים, בין היהודים באשר הם, ולשון הקודש, שפה המקשרת אותנו למקור, לשורשים העמוקים של עמנו, למתן תורה בהר סיני, עד "לבראשית ברא". היא מקשרת את העבר הגדול בהווה, מקשרת את כל חכמי ישראל המסוגלים באמצעותה לדון, להוכיח, בהתכתבויות בכל רחבי העולם. דווקא מתוך הערצה האדירה של גדולי ישראל ללשון הקודש יצא הרמב"ם נגד אלה אשר מעיזים להשפיל את כבוד הלשון ולחבר שירים זולים במסיבות הוללות שאין מקומם במסורת ישראל. אפשר לשבח את השפה, למנות את סגולותיה, ולגלות מעט מן הסודות הגנוזים בכ"ב אותיותיה, אבל העיקר נשאר **התוכן** שבני האדם נותנים למילים ולמשפטים שהם מדברים, כותבים ומחברים.

בפירושו לאבות (פרק א') הוא מסביר: "הדיבור לא יאסר ויותר ויאהב וימאס, ויצווה באמירתו מצד הלשון שנעשה בו אבל מצד עניינו... שאם תהיה כוונת השיר ההוא פחיתות, באיזה לשון שיהיה, אסור לאומרו. גם יש לי בזה תוספת כי כשיהיו שני פיוטים, ולשניהם עניין אחד מהעיר כוח התאווה והוא מחלק הדיבור הנמאס, ויהיה אחד משני הפיוטים, עברי ואחד ערבי או לעז, תהיה שמיעת העברי והדיבור בו יותר נמאס אצל התורה **למעלת הלשון**, שאין צריך שישתמשו בו אלא במעלות".